

RAZGRADNJA

KRITIKA

DIJALEKTIKA

Reč je, naiime, kada je o onome »na *ime*« reč, o Hegelu, Marksu i Žaku Deridi. O susretu Deridine kritičke operacije *dekonstrukcije sa kritikom* u marksističkom smislu (na primer, kao u »Kritici političke ekonomije«) na mestu Hegelove spekulativne, idealističke *dijalektike*, to jest na vrhunskom mestu klasične filozofije.

U poslednje vreme je sve veći broj uverljivih svedočanstava da Žak Derida (*Jacques Derrida*, rod. 1930. godine u El Biaru, Alžir) nesumnjivo pripada grupi najzanimljivijih savremenih francuskih mislilaca čiji značaj je već prominuo granice njegove zemlje (potvrda više za to je da će uskoro i naši čitaoci imati priliku da se upoznaju sa prevodom jednog od njegovih temeljnih rada, *O gramatologiji*, Pariz, 1967, u izdanju naše glasovite filozofske biblioteke *Logos* kod sarajevskog »Veselinu Masleš«; naravno, pored već niza po časopisima publikovanih prevedenih pojedinačnih tekstova). Toj grupi, pored Žaka Lalkana, Pola Rikera i drugih, izvesno pripadaju nama već poznani Luj Altiser, Mišel Fuko i Žil Delez. U svakom slučaju, ukoliko volimo razvrtavanja, može se reći da su svi pomenuti, pa i nepomenuti, na ovaj ili onaj način, kao osporavatelji ili zatočnici, manje ili više vezani za sudbinu strukturalističkog pokreta u svim područjima (etnologija, psihoanaliza, filozofija, književna teorija i praksa, a pre svega lingvistika i semilogija). Producimo li sa razvrtavanjem i lociranjem, od izvesnog trenutka (neki vele da je to maj 1968., tvrdnja u koju bi zbog mnogih razloga ipak trebalo podozrevati) dolazi do potpunog problematskog otvaranja »strukturalizma«, otvaranja kojega su, sa Deridom, prvenstveno nosioci poslednja trojica. Opseg i domaćaj tog otvaranja je toliki da pod oštrim uglom u »post-strukturalističko« polje najdalekosežnije, čini se, prodire snop pitanja sa kojima se nosi marksistička misao, kao i ona sama. Naravno, sa Altiserom marksizam je igrao otpočetka značajnu ulogu, ali je tek danas započeo u post-strukturalističkim kretanjima (mnogožina otuda jer nikako nije reč o jednom jedinom putu mišljenja, štaviše stvar stoji obrnuto i mnogo radikalnije: u samom pluralitetu opredeljenja dolazi do uzajamnih isključenja) da uzima istinskog maha i postaje odsudan i nemimoilazan kao rastuća udarnost čija snaga još nije do kraja iskušana. Pre kratkog vremena se kod nas, čudnom i srećnom igrom, pojavila knjiga Nenada Miščevića posvećena baš međusobnom odnosu Marksizma i post-strukturalističkih kretanja (Bibl. »Prometej«, Rijeka, 1975), koja nam pored valjane i pouzdane informacije pruža na uvid razgovorno i oštromu izloženju mrežu čvornih i dodirnih tačaka između marksizma i rada trojice post-strukturalističkih autora, Altisera, Fukoa i Deleza. Dakle, Derida je izostao (uvažavajući pri tome i izostanak Julije Hristeve, koji je prividan utolikو što se ona »post-strukturalizmu« pridružuje tek svojim radovima obelodanjenim tokom poslednje godine). Stoga se i ovaj kratki eseistički ispis može razumeti i kao *appendix* Miščevićevom poduhvatu, znači kao namera da se u kratkim crtama dadne obris mogućeg uzglobljavanja Deridine i marksističke kritike, kritičke interpretacije zvane dekonstrukcija, razgradnja, i kritike čiji je oslonac dijalektički materijalizam. (Kao dobri putokazi za pravac ovoga polušaja poslužili su mi tekstovi Kristina Gliksman, Altiserove učenice.)

Polažeći od pojma razlike Derida podvrgava kritici pre svega koncept znaka kalkvog nalazimo u savremenoj strukturalnoj lingvistici. U klasičnoj distinkciji između označene i označava-

juće strane koja sazdrage znak, u kojoj su oba člana bar deklarativno posmatrana kao potpuno ravnopravna i simetrična, Derida će uverljivo pokazati s jedne strane da simetričnost para nikada nije istinski uvažavana i da je uvek autonizovan intelektibilni, označeni deo znaka i pridavano mu odlučno transcedentalno vodstvo, i, s druge, razotkriti neprestano prikrivani značaj i prednost označavajućeg, čulnog, materijalnog dela, označitelja. Rezultati takvog kritičkog traganja biće i otkrića koja se tiču privilegovanja govora, glasa, nad pisanim jezikom, pismom, pisanjem, slovom. (Analogni posao će iz okrilja Frojdove psihoanalize, kritički je preinterpretirajući, obaviti i Žak Laklan.)

Ima u tom privilegovanju glasa nekog sistema kojem nije strana ni vrednosna motivacija. Postojanje tog sistema daje za pravo Deridi da ga nazove *fonocentrizmom*, metafizičkom glasu, te fonetskog pisma kao tehničkog poknica govora. U govoru je istina, dah je jedini istinski iskon jezika. On je unutrašnjost u kojoj boravi mišljenje. Prioritacija foničkog spram grafičkog označitelja konstituisala je tokom istorije čitav lanac disimetričnih, binarnih opozicija, kao što su sadržaj/izraz, idealno/materijalno, označeno/označitelj. Reč, živa reč, logos, to su jedino priznавale kategorije zapadnog, metafizičkog mišljenja. Pismo u njima nije imalo mesta. Logocentrizam, to jest fonocentrizam, organizovao je sve ključne pojmove našeg mišljenja, počev od istine do smisla, smisla smisla. Metafizička hijerarhija između glasa i slova jeste samo registar metafizike prisutnosti, naiime određenje bivstvovanja bivstvujućeg kao prisutnosti, *ousia* i *parousia* (gr.). Tu metafiziku prisutnosti, logocentrički koncept znaka, suzbijanje i ponižavanje pisma, Derida će demaskirati u delima najeklučnijih imena naše istorije mišljenja, od Platona, Rusoa, Hegela, Sosiра, preko Huslera do Levi-Strosa i drugih. Utoliko je naš sistem pojmove permanentno metafizički sistem, i utoliko Deridina kritička praksa mutkoliko nije vaspostavljiva tim klasičnim sistemom. Prednost pisma (za Deridu ne postoji vantekstualna realnost) počiva već u samom govoru, u što nas nehotimice uverava i sama lingvistika koja za svoj predmet priznaje jedino tzv. živu reč. Naiime, onog trenutka kada se ona priklanja *artikulaciji*, izdvajajući najmanju jedinicu (glasovni, fonema), ona potvrđuje ono što ne bi htela da prizna. Jer, *artikulacija* je jedino izvediva iz pojma pisma. Tako argumenjuje Derida. Gest artikulacije nije ništa drugo, kao separacija minimalnih jedinica, dio razredjivanje, spacioniranje, rasprostiranje (»procesi« koji pripadaju pismu) fonema. Tako pismo, neprestano potiskivano, uvodi u samo sreća logosa čistu razređenost, jedan prazan prostor, odstojanje koje dislocira prisutnost i njeno tobož autentično mesto — glas, govor. Ta artikulacija jeste najiskonskije neiskonsko arhi-pismo, ponavljanje razlike, razluka kao rasprostiranje i kao temporalizacija. Naravno, razluka nije pojam u uobičajenom smislu koji izvire iz zapadne metafizike, on je pre kontra-pojam. Razluka je probijanje iluzije prisutnosti, rad pisma, mreža tragova. Razluka je iskon koji se ne može redukovati na jedinstvo, dakle on nije iskon jer pokazuje da postoji mnoštvo iskona. Spekulativna, metafizička dijalektika, u stvari, ne misli ovu razliku koja se piše kao razluka (u francuskom, sa jednim *a* koje se piše i čita ali se ne čuje — a stoji umesto *e*). U toj dijalektici svača razlika je negirana svojom suprotnošću, svojim drugim, i sintetizovana u više jedinstvo. Totalitet, proces negativiteta, jeste samo spirala krugova. Utoliko je idealistička dijalektika, Hegelova, nepresta-

no u lancima metafizike. Poput razlike, Derida iznalaži još niz takvih kontra-pojmova: farmakon (kod Platona), dopuna (kod Rusoa), diseminacija (razgradnja smisla, opisao ju je najbolje na primenu savremenog francuskog pisca Filipa Solera), simularum, gramma, himen (kod Malarme) itd. Svi oni poništavaju temeljnu metafizičku opoziciju unutarnje/spoljašnje, jer su oni i tamo i ovamo, ni tamo ni ovamo. Kontra-pojmovi, »nerešivosti«, neodlučnosti, naziva ih sam mislilac, jesu osnovno oružje u razgradnji metafizike, dekonstrukcije logocentrizma, to jest svih tradicionalnih i modernih transcedentalnih motiva mišljenja.

Što se tiče dekonstrukcije za ovaj zapisak neophodno je reći samo da pod njim Derida podrazumeva, pre svega i između ostalog, jednu operaciju (umnogome sličnu Nicaeovoj »genealogiji«) koja se račva. S jedne strane, ona obrće osnovne metafizičke hijerarhije i uopštava jedan član u opositivnom paru kojeg je konstituisala zapadna tradicija, i to onaj kojeg je ta tradicija najviše potiskivala i obezvredovala. Pni tome, staro ime člana ostaje, ali mu se razara stari smisao i uspostavlja novi, uvek nedoklučiv iz okrilja metafizičkog mišljenja. S druge strane, ona pretpostavlja iskršavanje novih »pojmova«, kontra-pojmova, koje je dalje nemoguće svesti, koji nemaju više svoju drugotnost da bi ih negirala i tako uspostavila klasično idealistički dialektički proces u pojmu.

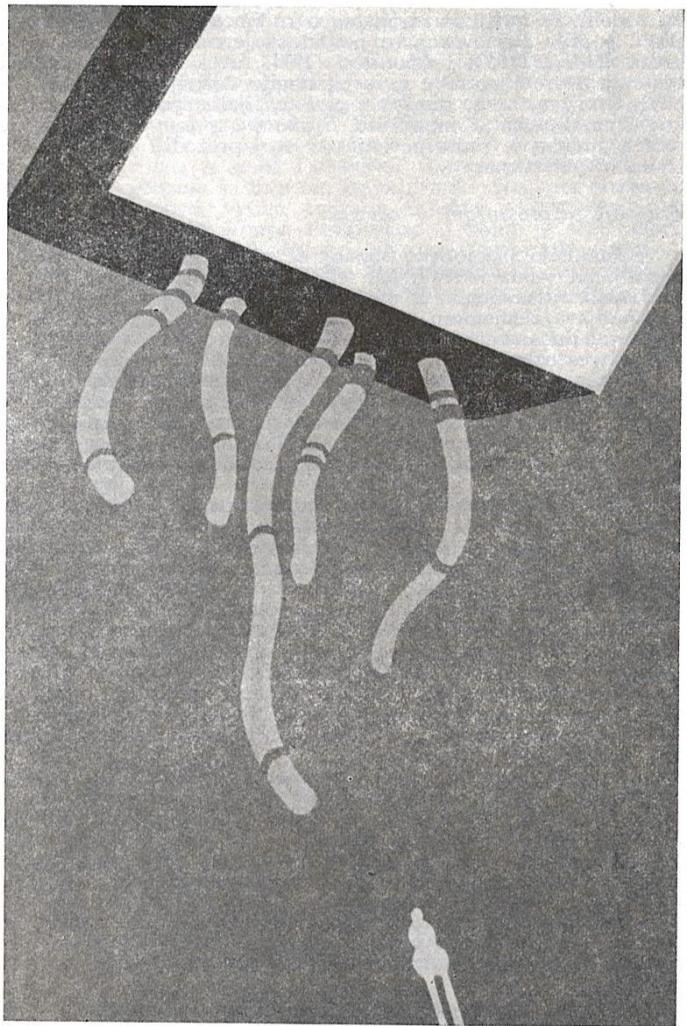
Iz gornjeg, priznajem dobro simplifikovanog preteksta (no, i kao tako vug neophodnog bar za izvesno razumevanje onoga o čemu je reč u ovome ispisu), ukoliko želimo ozbiljno da govorimo o projektu radikalne kritike neke idealističke prakse, jasno je da se moramo sresti sa ključnom operativnom, strateški od-sudnom tačkom Deridinog rada, naime sa dekonstrukcijom transcedentalnog motiva u svim njegovim oblicima, tradicionalnim (Platon, Husler, Hegel) i modernim (Lakan sa njegovim transcedentalnim označiteljem koji je *fatos*, Delez sa transcedentalno shvaćenim »materijalizmom« i »transcedentalnim nesvesnjim«). Premda na prvi pogled, zaista, može izgledati neobično, ipak je sasvim celishodno i moguće pretpostaviti izvesnu vezu koja Deridine tekstove, u tački »dekonstrukcije«, dovodi u dodir sa jednom marksističkom i kritičkom praksom filozofije.

Kao subverzivno probijanje postojećih kodova naše kulture, mnogostruko i odlučno je prelamajući kroz rad pisma, dekonstrukcija, u najmanju ruku, nanosi ozbiljan udarac iluziji koju filozofija stvara o samoj sebi. Iako usmerena na komadanje »logocentrizma«

i »falocentrizma«, dekonstrukcija se, razumljivo, ne može tek tako poistovetiti sa statusom kritike u marksističkom smislu reči. Ako bi isprave hteli da obeležimo odnos to dvoje, tada možemo da razlikujemo tvrdnju o jednom ambivalentnom odnosu koji proizvodi razlike i samoprikrivanja (rečeno Deridinom terminologijom, to je odnos teksta koji je utoliko tekst, veli Derida u *Platonovoj farmaciji*, ukoliko prvom pogledu, prvom upadu, prikriva zakon svoje kompozicije i pravilo svoje igre). No, učinci dekonstrukcije mogu se poređati sa učincima materijalističko marksističke knitičke idealizma. Sam »autor«, Derida, kaže: »u osnovi, logocentrizam je, isto tako, idealizam. On je matrica idealizma... No, razume se, logocentrizam je mnogo širi koncept nego što je onaj idealizma...« Poredjenje će otkriti ekvivalentne koji upućuju na marksističku kritiku, i to baš kada je reč o kategorijama koje Derida upotrebljava na području saodnošnja, kao istovetnost i neistovetnost, u isti mah, logocentrizma i idealizma. Podsetiće samo na nekoliko: okret, premeštanje, strategija, hijerarhija parova, pozicije itd. Za sve ove kategorije čitalac će pronaći eksplikativna objašnjenja u Denidinim *Pozicijama* (Pariz, 1972). No, mora se priznati da na određenom mestu dolazi do loma svake homologije, jer dekonstrukcija ocrata i jedno polje koje po svojoj »biti« ničemu ne može da bude ekvivalentno, koje prestupa svaku moguću tezu i njen logocentrski/idealistički koncept, kao i svaku ubožajenu diskurzivnost. To polje je rad simulaknuma, naime polje pomenutih kontra-pojmova, »nerešivosti« (farmakon, himen, razlika...). Zahtev da se smesti na »gramici filozofskog diskursa« i održava na toj oštrici koja polovi svaki tekst nesimetričnom linijom između metafizike i nemetafizike izvrsno može da »ilustruje« svu dvostrukost dekonstrukcije, njen dvostruki gest, podvostručeno pismo, drugu scenu, duplu nauku. Takva je možda i dvostrukost, u Deridinom odnosu spram filozofije, i Deridine pozicije spram marksizma: iznutra i izvana, prestopno i ekvivalentno polje.

Ako tragamo za privilegovanim pojasom gde bi se dva postupka, dva načina kritičke operacije mogla eventualno ukoristiti tada ćemo ga bez suvišnog lutjanja naći na istorijski i filozofski razgovornom frontu, zajedničkom za obe kritičke snage poput istog probnog kamena iskušenja: Hegel i njegova dijalektika. Mogućnost susreta polazi od pretpostavke da marksistička filozofija nije nikakvo transcedentalno samozasnivanje koje polaze pravo na apsolutnu istinu, nikakav princip principa ili nauka nad naukama, nauka naukâ; ne sistem, već teorijska intervencija, kako kazuje Altiser (u *Odgovoru Dž. Luisu*, str. 12–14), u politici kao njenom utočištu, to jest u politici kao polju njenе poslednje instance.

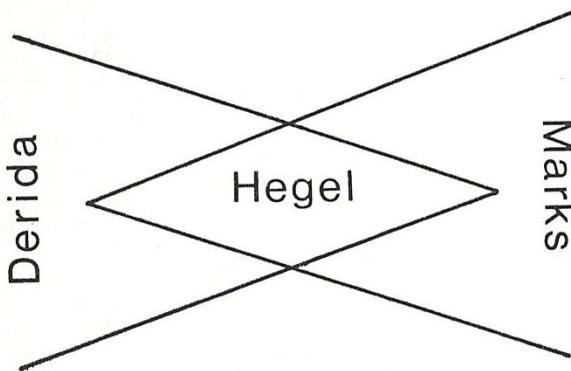
U stvari, i sam će Denida napisati da je njegova kritička operacija usmerena protiv dijalektike hegelovskog tipa koja vrši nenprestano prisvajanje »rada simulaknuma«, dijalektike razlike nesvodljive na negaciju i negaciju negacije, koja, štaviše, »idealizuje i semantizuje« samu vrednost rada. Vezujući, dakle, udes dekonstrukcije je Hegela i njegovu idealističku dijalektiku protivurečnosti i ukidanja (*Aufhebung*), Derida će pitanje o Hegelu otvoriti sa jednim dvostrukim tekstom, sa grafičkim dispozitivom toliko neobičnim, vanrednim za »oblik« tradicionalnog filozofskog govora i eseja. Naime, u tom »uvodu« za njegovu zbirku *Rubovi filozofije* (Paniz, 1972), koji slovi *Timpan*, i u kojem, kao leva traka, intertextualno funkcioniše tekst Mišela Lerisa, Derida će, napustivši dvostruki gest svog prvobitnog odnosa spram Hegela, započeti sa doslovnom i nepovratnom eksplikacijom pitanja tog odnosa. Polazavši srodnost, identitet/razliku, onog bliskog, osnovne vrednosti prisutnosti, i onog sopstvenog, vlastitog, osnovne vrednosti prisvajanja, on će otkriti čitavu pravno-političku podlogu metafizike. No, istina je da mi sam Hegel to nikada nije krio što je očito u tvrdnjama verzije da Duh može biti pri sebi (*bei sich*) jedino u svetu privatnog vlasništva i buržoaskog, društvenog poretku. Treba ovde zapaziti, ipak, što se tiče *Deridinog rada*, dekonstrukcije, da uspeh u njegovom narušenju da pokaže koïncidiranje logocentrističkog kruga sa čitavim Hegelovim sistemom najbolje kazuje da je taj rad, dekonstrukcija, pre svega uperena na tradicionalnu filozofiju u njenim najracionalnijim i najsistematicnijim oblicima. Nameru je dekonstrukcije da u svakom umnom poretku manifestovanom kao sistem sa njegovim deduktivnim aparatom pronađe »nered bez-umila«. Ali, s druge strane, na i mimo metafizičke podloge, dekonstrukcija kod Hegela ističe važan reper: »ispunjavanje logocentrizma«, »dovršenje određenog istorijskog perioda«. Ovaj reper Derida naslučuje već u početnom troknjiju svoga rada, u svom tzv. gramatološkom opusu (*O gramatologiji, Pisanje i razlika, Glas i fenomen*). Ipak, zbog toga što se ovaj opus još karakteriše dvostrukom igrom, dvostrukim registrom u odnosu spram Hegela (npr. Hegel preko Bataja, Antoa i F. de Sosira), obeleženom i zagonetnom otvorenošću prekravanja (npr. »Hegel, poslednji filozof knjige i prvi mislilac pisma«) i izrazitom dominacijom huserlove skog motiva kojim provejava »Hajdeger«, pomenuti reper biva učinjen razgovernim tek sa *Izvan-knjigom* i *Timpanom* (»uvodima« za *Diseminaciju* i *Rubove*), kao i sa *Pozicijama*. Premeštanje dominacije u znaku Hegela ocratano je protjerivanjem, čiji je ulog »ogroman«, hegelovskog ukidanja, čačk i preko Hegela. U svim pomenutim tekstovima odigrava se razmicanje, dislociranje Hegelovog teksta da bi se u tom dezorganizovanom prostoru pročitao dvostruki smisao *Aufhebung-a* i pokazala njegova blizina *svim* operacijama uperenim protiv Hegelove dijalektičke spekulacije. Ovo »svim« podrazumeva pre svega marksističku kritiku (Marks, Engels, Lenjin u njegovim *Filozofskim sveskama*). No, taj put *ukidanja* »u blizini« prolazi

u dekonstrukciji put suprotan putu razlike. »Ako bi postojala neka definicija razlike, ona bi bila upravo granica, prelom, destruktiva Hegelovog uličanja svuda gde ono operiše« (Pozicije, str. 55). Jasno je, rad razlike je uvek konfrontiran sa Hegelovom dijalektikom.

Dekonstrukcija se odvija unutar Hegelovog teksta na jedan poseban način, i to time što se ne svodi samo na ravan koncepta, pojmove, kategorija, već se plete poput čitave mreže metafora. Naime, među prvim tačkama dnevnog reda dekonstrukcije stoji Hegelova metaforičnost koja čitanju njegovog teksta služi svojevrsno teorijsko lutanje. Toj metaforičnosti pripada produktivni smisao u dekonstrukciji i dekonstruktivan u zatvorenom sistemu mišljenja kakav je Hegelov. Za to je dovoljno setiti se Lenjinovog digrafskog čitanja koje bi da funkcioniše kao »materijalistički kontra-teks« (Kr. Gliksman) obrtanja Hegelove dijalektike »na noge«, njenog prizemljenje. I Derida, isto tako, uzima Hegela kao *natpis*, kao pre-teks za svoj sopstveni tekst. Producija Deridinog teksta funkcioniše poput Lenjinovog, sa razlikom što prvi nikada ne naglašava materijalistički okret »s glave na noge«. Iстичанje kojeg se on poduhvata, to je razaranje motiva homogenosti (motiv koji je »bez izuzetka teološki motiv«). *Opšta ekonomija* koju je Derida pokušao da očita u svom tekstu o Bataju govori baš o srazmeri, u toj opštoj ekonomiji, u kojoj materija označava radikalnu drugotnost, heterogenost. Utoliko se i za Deridin tekst može reći da je *materijalistički* na onaj način na koji se on susreće sa Marksom, Lenjinom ili Engelsom tekstrom kao nehomogenom kritikom hegemonicke Hegelove dijalektike misli. Heterogena metaforika materijalističkog teksta razgrađuje onu homogenu Hegelovog. Tu je isto mesto »logocentrizma«, kod Derida, i »idealizma«, kod Marks i Lenjina, spram Hegela. U toj tački izbjiga i sva bliskost, identitet/razlika, Deridine dekonstrukcije sa svim poduhvatima, među kojima se posebno ističe marksistički, koji su poduzeti protiv Hegelove dijalektike spekulacije. U toj tački kao na raskršcu se potpuno obelodanjuje iluzija filozofije o samoj sebi kao pravom predmetu marksističke kritike. »Sistematska forma istine proizvodi ideologiju«, reči će Engels u *Anti-Diringu*. Ulkako, »racionalno jezgro« Hegelove dijalektike je na udaru kaša marksističke kritike tako Deridine dekonstrukcije. Utoliko je daleko od tačnosti pomisao da iškustvo dekonstrukcije odlaže ili čak poriče iškustva materijalističke koncepcije istorije (filozofije, na primer). Imajući na umu odsudan značaj *natpisa* kao vodilje Deridinog teksta, dovoljno je navesti da se obiman »predgovor« Kondjajkovom *Eseju o poreklu ljudskih saznanja* (Pariz, 1973) sa naslovom *Arheologija frivilnog* Deridi kao pre-teks koji razmešta tekst »predgovora« služi odgovarajući odlomak iz Marksog *Priloga istoriji francuskog materijalizma*. Isto tako, pretvaranje razlike u protivurečnost, kako se to zbiva u Hegelovoj dijalektici, čemu se suprotnstavlja Deridina dekonstrukcija iziskujući mišljenje same razlike, nalazi svog preanca u marksističkoj kritici (Lenjin, u prvom redu) kada ova da bi mislila *pojam u procesu* pokazuje kako se »minimalna dijalektička situacija« (u smislu u kojem se materijalistička dijalektika ne iscrpljuje u obrnutu figura Hegelove dijalektike) javlja kao ne-jednakost u protivurečnosti, dakle kao razlika. Konačno, može se reći da je marksistička kritika Hegelove dijalektike potez istinskog rasredištenja područja filozofije. A to rasredištenje određuje i igru razlike koje razmeđuju Deridine radeve, radeve nekonstruktora. Dekonstrukcija nanosi neisceljivu ozledu »podeli intelektualnog rada« (Engels), razvrstavanju tekstova po žanrovima, podeli nauka o čoveku. Nesvodljiva razlika probija logocentrički krug iškona, istine, sistema, pojma, dijalektike u Hegelovoj verziji. Materijalistička teorija teksta briše klasičnu, metafizičku retoriku. Dekonstrukcija udara na »regionalne ontologije«, na pozitivizam i formalizam koji se komplementuju u takvoj »ograničenoj ekonomiji«. Iako je Marks svoju knjižnicu političke ekonomije sazdao na odbacivanju čisto ekonomskog, onog »regionalnog«, tada je za marksistu i savremenu sudbinu marksističke kritike od neprocenjivog značaja posao što ga dekonstrukcijom izvršava Žak Derida. Razgradnja i knjižnica prodiru jedna u drugu zatvarajući dvostruki front oko Hegelove dijalektike.

I tako dalje.

vojislav m ilić

HOMOGENO FORMIRAN POETSKI SVET JOVANA PAVLOVSKOG

Strukture pevanja i mišljenja prvih tekstova Jovana Pavlovske saglašavale su se (u jednom vidu i stepenu) sa strukturama pevanja i mišljenja štiva moderne makedonske književne škole, mada autor *Avgusta* (1962) nije bio potpisnik Radovan Pavlovske — Đuzelovog Manifesta (»Polja«, 1960).

Neobavezani, međutim, prema određenoj poetici (koja je već apriori i dosta brzo počela da preti programom i manirom, pritudom zatvorenog sistema estetskih normativi), Jovan Pavlovske je gradio svoj stih, ipak, slobodno, antikulišući poetski jezik impulsima sopstvenog senzibilite i sopstvenog »duhovnog« vremena, potrebama svoje sintakse i slike. Distinktivni faktori ustrojavali su se unutar nametnute i izabrane tematske i intonacijske oblasti, u slojevima metaforičko-metonijskog kondenzovanja i funkcionisanja odnosa lirske melanolholije i meditacije. Sa nadom, ne i rizikom, traganja u rudimentu stvaralačkog osećanja poezija Pavlovske se potom svojevrsno osvedočila zbirkama *Medeja* (1969) i *Identiteti* (1974), uvek iznova otvarajući svoje prostore i potrebe za uvek novije doživljaje pejzaža, ljubavi, vremena, mita, tragizma, egzistencijalne game i stvaralačkog čina. Stavka u manifestu *EPSKO na glasanje* »napolju je pesma, unutra je samo pevanje« u ovoj prozodiji je relevantna i sasvim potvrđena.

Traganje za prostorom — »Avgust«

Semantički i emotivni prostor *Avgusta*, ispunjen blagim banalijama »voda izraslih kao svetlost« i »trava »zelenih zamki« sa žilama nastavljenim u nama »zavezanim govorom«, prividno se ispunjava elementom spojokštva, kao stavom mudrosti i kvalitetom jednostavnosti, kao empirijom stilta (»Minna i topla loviš mi reč uzbudljivim jednostavnostima«).

Bojom pun i intiom raspršenim eksterijer poezije *Avgust* dodiruje jedno svoje i svojevrsno »visoko podne«, kao aspekt i intenzitet, inače sav skupljen »u minijsaturne opservacije pejzaža«, a pripremljen da traga u sumnji i nadi čovekovog »jeste«, mada je u osnovnoj zamisi građenja slika predela »horizontalna«.

Aktuelna egzistencija pesnika-čoveka priznaje tu sopstveno »biti« u onoj meri u kojoj dopušta sama potreba i svest ove poezije. Imaginacija jezika *Avgusta* obaveštava da stvarna, vremenska istorija nema sve svoje identitete. »Jeste« pejzaža i »jeste« čoveka kao korelaciju uglavnom se javljuju, pretežno se javljuju, kao unutrašnja implikacija teksta. Već je i pisano da ova poezija »malih senzacija« u kontaktu sa pejzažom i poeziji »sitnih otkrivanja ustreptale intime« očigledno i verno otkriva »trajnost jedne više simbolike prirode u zagrljaju vremena«. Raspon i dubina predela i misli, ili predela i vremena, odredi se i ikonikretnom lokacijom-simbolom: »i novo tetovo i strašni stobi / presecaju me mali... i, »bolestan boljem na stotinu strana«, ali ređe.

U svojoj meri i u svom vidu destruktuirana slika odaje i dinamičke i tonske kvalitete opisa: »U levoj nozi vam se odmaravaju, u rukama juri započinje. / Svalki pokušaj bekstva završava po jedan zviždak vetra«. Jer taj mali predeo poezije Pavlovske jeste — i prema priznanju njenog stiha: »velika zemlja koja zna da se produži gustim udarima večernjim i da nigde ne okonča«, pa se ne može lako ni izići iz nje kao realiteta. Naredne zbirke *Medeja* i *Identiteti* tragaće posebno za tim »još ne« čak sa dovoljnom verom u strast, latencije i identitet vremenske istorije, a i nadempirijskim instrumentarijumom u većoj primeni.

Poezija *Avgust* najpre ume da započne tamno gde se nešto završava u semantici prirode, pa dolazi da to osvedoči sobom